

A DÉLVIDÉKI HADMŰVELETEK 1848 NYARÁN ÉS ŐSZÉN

Balázs József százados

Az 1848-as márciusi forradalom nagy lelkesedést váltott ki egész Magyarországon, így a nemzetiségek körében is. Március vívmányai azt a hitet ébresztették a nemzetiségekben, hogy a „szabadság, egyenlőség, testvériség” polgári demokratikus jelszavak alapján elindult mozgalmak számukra is meghozzák az elnyomás megszüntetését és követeléseik valóra váltását.

Magyarország nem magyar népei azonban csakhamar a márciusi forradalom vívmányait meghaladó követelésekkel léptek fel. Ezek a követelések részben jogos nemzeti törekvésekből fakadtak, több kérdésben azonban túlmentek azokon a kereteken, amelyekben belül a magyar forradalom akkori kiforratlan helyzetében lehetőség nyílt volna a megegyezésre. Két tényező nagyon jelentős befolyást gyakorolt a nemzetiségi mozgalmak alakulására, mégpedig: a magyar forradalom vezető erejének, a középbirtokos nemességnek osztálykorlátai, valamint a császári udvar mesterkedései.

A középbirtokos nemesség nem értette meg, hogy a forradalom győzelmének egyik feltétele az elnyomott népek szoros szövetsége, ezért még a tárgyalások felvételére sem mutatott hajlandóságot. Ezzel egyengették a reakció számára a nemzetiségek megnyeréséhez vezető utat és egy nagyon jelentős szövetségéstől fosztották meg magukat. Ebben a helyzetben az osztrák kormány a maga érdekében tudta felhasználni a nemzetiségeket a magyar függetlenségi harc leveréséért és a forradalom vívmányainak megsemmisítéséért folytatott küzdelmében. Sajnos, a nemzetiségek nem ismerték fel, hogy bármennyire korlátozottak voltak is a forradalom által biztosított jogok, mégis inkább várhatták — a kedvező helyzet létrejöttékor — követeléseik valóra váltását a forradalom útjára lépő magyar kormánytól, mint a velejéig reakciós császári udvartól. Ehhez a felismeréshez későn, a magyar szabadságharc leverése után jutottak el Magyarország nem magyar népei, amikor keserűen ébredtek annak tudatára, hogy csupán eszközként használták fel őket a Habsburg-trón megmentése érdekében és szolgálataik „jutalmaként” még azokat a jogokat is elvesztették, amelyeket a márciusi forradalom biztosított számukra. A magyar forradalom vezetői szintén későn döbrentek rá, hogy az ön-

rendelkezési jog megadásával maguk mellé kellett volna állítani a nemzetiségeket.

A magyarországi szerbek többsége kezdetben lelkesen üdvözölte a magyar forradalmat és hitet tett a polgári demokratikus eszmék mellett. Ugyanakkor még márciusban, majd április elején előterjesztették követeléseiket, amelyek akkor nem haladták túl azokat a határokat, amelyek lehetetlenné tették volna a megegyezést. A magyar kormány ahelyett, hogy tárgyalásokba bocsátkozott volna a szerb küldöttséggel, április 8-án merően visszautasította a követeléseket azzal az indokolással, hogy azok egy részét az országgyűlés már teljesítette, a szerb nemzet elismeréséről pedig szó sem lehet. A kormány elutasítása azt eredményezte, hogy a szerbek körében az osztrák-barát elemek kezébe került a vezetés, a szerb mozgalmak egyre szélsőségesebb irányba fejlődtek, s a határőrvidéki szerbek rövid idő múlva fegyverrel támadtak a magyar forradalom ellen. Sülyösbitették a helyzetet a nemzetiségi területeken kirobbant parasztmozgalmak is, amelyek ellen a magyar kormány mindenütt könyörtelenül lépett fel.

A szerbek mozgálmaiban jelentős szerepet játszott a görögkeleti egyház, mivel a görögkeleti vallást a szerbek nemzeti vallásuknak tekintették. Április végén annyira feszültté vált a helyzet a szerbek és magyarok között, hogy április 24-én Nagyikindán, 26-án pedig Óbecsén összetűzésre került sor a szerbek és magyarok között, s a szerbeket a Nagyikindán állomásozó huszárezred is csak két nap alatt tudta megfékezni.

A kormány április végén a rend helyreállítása végett Kikindára Kiss Ernő ezredes parancsnoksága alatt mintegy 2000 főből álló egységet, Óbecsére pedig Csuha őrnagy alatt 6 gyalog századot és 1 úteget rendelt ki, Csernovics Péter Temes megyei főispánt pedig április 27-én az egész Bánságra, Bács-Bodrog és Arad megyére kiterjedő jogkörrel teljhatalmú királyi biztossá nevezte ki.

Újabb állomást jelentett a szerbek mozgalmában a május 13-án Karlócán megtartott kongresszus, amelyet előbb Újvidékre hívtak össze önhatalmúlag Rajačić József karlócai érsek, de a Csernovics királyi biztos által elrendelt statárium miatt ott nem tudtak megtartani. A karlócai kongresszus határozatai mély szakadékot húztak a magyarok és szerbek közé. A gyűlés, amelyen a török fennhatóság alá tartozó szerb fejedelemség küldöttei is részt vettek, Rajačić érseket szerb patriarchává, Šupljikac határőrvidéki ezredest pedig szerb vajdává választotta, követelte a szerb vajdaság felállítását, a szerb vajdaság és a horvát királyság szövetségre lépését és a hozott határozatok megvalósítására egy 48 tagú bizottmány megválasztását. Csernovics kísérletet tett a szerbekkel való megegyezésre, de tárgyalásai kudarcra végződtek. Ezt követően a szerbek megkezdték az előkészületeket a fegyveres felkelésre. A Karlócán megválasztott bizottmány, az úgynevezett főodbor, és különösen annak elnöke, Stratimirović György, aki egyben a szerb felkelők főparancsnoki teendőit is ellátta, fáradhatatlanul szervezte a fegyveres felkelést. A főodbor az egész szerb népet fegyverbe szólította és június közepéig 5 szerb tábor alakult:

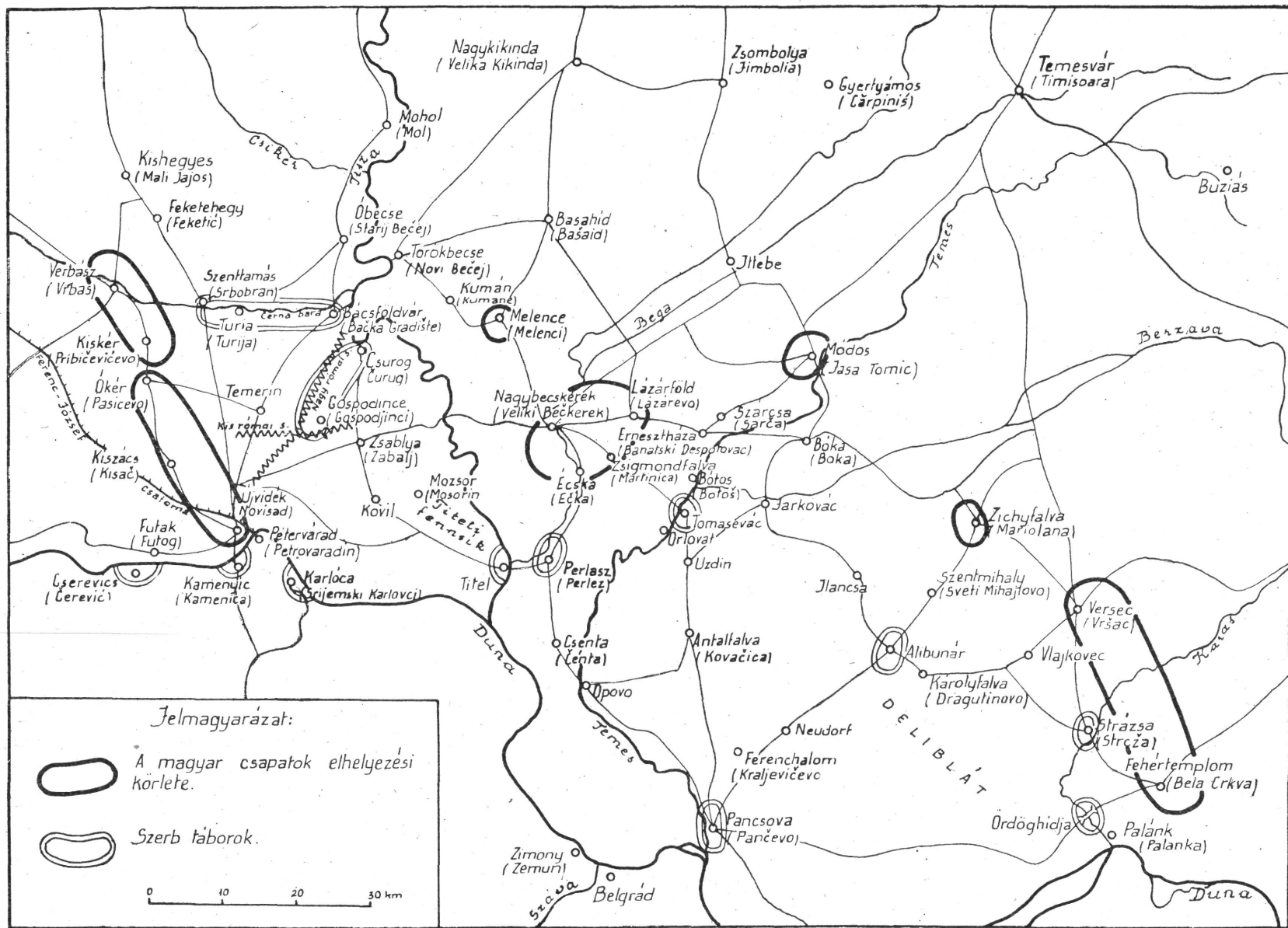
1. Perlasznál, a Tisza bal partján;
2. Újvidék és Karlóca között, a szerb pátriárcha székhelyének biztosítására;

3. Temerinnél, a nagy és kis római sáncok kereszteződésénél;
4. Szenttamásnál;
5. Alibunáron.

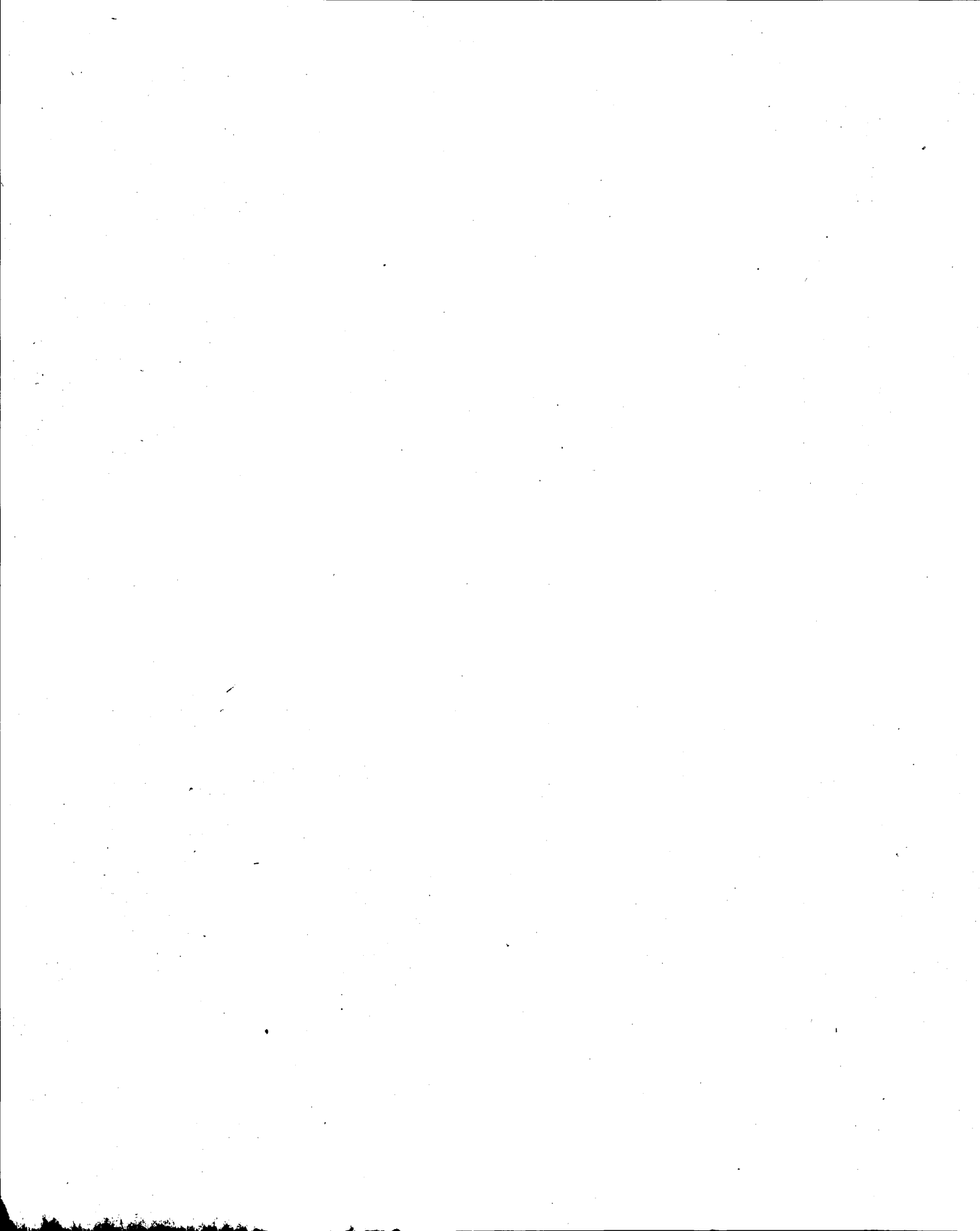
A felkelés szervezését nagymértékben megkönnyítette az a körülmény, hogy a határőr ezredek többsége már a szervezkedés megindulásakor csatlakozott a felkelőkhöz. A határőrvidék katonai szervezete képezte az alapját a szerb fegyveres felkelésnek, mert nemcsak jól kiképzett katonákat és tiszteket biztosított, hanem a határőr ezredek fegyveres löszerraktáraiból a tömegesen jelentkező szerb parasztok felfegyverzését is meg tudták valósítani. A római sáncoknál alakult tábor magvát például a titeli sajkás zászlóalj képezte. Ugyancsak csatlakozott már júliusban az egész pétervárad határőr ezred körzete is. A titeli sajkás zászlóalj Zimonyban állomásozó osztálya Karlócára vezetett és a főodbor parancsnoksága alá helyezte magát. Jelentős segítséget kaptak a magyarországi szerbek a török fennhatóság alatt álló szerb fejedelemségből. Június 14-én nagy számú felkelő jött át Szerbiából,¹ akiket a magyarországi szerbektől való megkülönböztetés véget szerviánusoknak neveztek, de jöttek kisebb létszámú csapatok Boszniából és Hercegovinából is. A főodbor határozott ténykedésének eredményeként június közepén már 15 000-nél több felkelő volt fegyverben. Az események irányításában nagy szerepet játszott Mayerhofer belgrádi osztrák konzul, aki nemcsak szerbiai önkéntesek toborzásával segítette a szerb felkelést, hanem Rajačić érseken keresztül, mint annak fő tanácsadója, ő volt a felkelés tulajdonképpeni irányítója.

A magyar kormányt rendkívül nehéz helyzet elé állította a szerb felkelés. A nemzetőrség szervezése ugyan eredményesen folyt, de nagyobb hadműveletekre alkalmatlan volt. Az újonnan szervezett 10 honvédszászlóaljnak csak egy részét lehetett a Délvidékre küldeni. A magyar hadügyminisztérium fennhatósága alá helyezett volt császári alakulatok megfelelő erőt biztosítottak volna a felkelés leverésére, de ezek alkalmazását döntően befolyásolta a tisztek állásfoglalása. A császári tisztek egy része nyílt ellensége volt a magyar forradalomnak, másik része — júniusban ide tartozott a tisztek többsége — nem tudott eligazodni az osztrák kormány kétszínű politikáján, minek következtében sem a szerbek, sem a magyarok mellett nem foglalták állást, harmadik része — és meg kell mondanunk, hogy csak elenyésző része — fenntartás nélkül teljesítette a kormány parancsait. Ebből következett, hogy a császári katonaság, első-sorban tiszteik miatt, jóformán tétlenül nézte a szerb fegyveres készülődését. Igen jellemző példa erre Piret altábornagy temesvári főhadparancsnok magatartása. A szerbek június elején Nagybecskereket, Újvidéket és Óbecsét veszélyeztették. A katonaság beérkezéséig ezekre a helyekre mozgó nemzetőröket vezényeltek, de Piret megtiltotta, hogy a nemzetőrök a kijelölt örvonalat átlépjék, s a határőrvidéket megtámadják, „nehogy — amint azt június 6-án a magyar kormányhoz intézett levelében kifejtette — bármely erőszakos lépés által kiszámíthatatlan zavar idéztessék elő”. A szerbek tehát háborítatlanul szervezkedhettek, sőt június 10-én még panaszt is tettek Hrabovszky János pétervárad határőr főhadparancs-

¹ Közlöny 1848. 16. sz.

A délvidéki hadszíntér

noknál, hogy a magyar nemzetőrségi csapatok a bácsi és bánsági szerb helységeket veszélyeztetik és oltalmat kértek Hrabovszkytól. Hrabovszky visszautasította a szerbek követelését és rámutatott, hogy ők veszélyeztetik a békét, nem pedig a magyar nemzetőrök.

A szerbek elleni első támadó jellegű fegyveres beavatkozást Hrabovszky altábornagy hajtotta végre 1848. június 11-én. Hrabovszky egy gyalog zászlóalj, egy huszár század és egy 6 fontos üteg erejű hadoszlopot (kb. 1100 fő) Karlóca ellen rendelt. A hadoszlop a város melletti mezőn, gyakorlatozás közben lepte meg a karlócai szerb tábor fegyveres erőit. A meglepetésszerű támadásra zavar támadt soraikban és először harc nélkül akarták feladni a várost, de a lakosság beavatkozása időt biztosított számukra a város szegélyének megszállására. A hadoszlop előosztágaihoz beosztott 2 ágyú kartácstűzzel szétverte a felkelők e csoportját, majd az egész üteg tüzet nyitott a városra, amit a felkelők végül is kénytelenek voltak elhagyni. Hrabovszky ezután visszarendelte hadoszlopát Péterváradra, mivel attól tartott, hogy a mintegy 6000 főnyi ellenség bekeríti. Hrabovszky 1848. június 13-án kelt jelentésében beszámolt az ütközet lefolyásáról, és kiemelte, hogy a felkelők sok segítséget kaptak a környező falvakból. Hrabovszkynak biztosító csapatokkal sikerült megakadályoznia, hogy a római sáncokból a karlócai tábor segítséget kap-hasson.

Saját veszteség: 1 halott, 7 sebesült, az ellenség mintegy 60 halottat és sebesültet és kb. 70 foglyot veszített.

A karlócai összecsapásnak gyakorlati jelentősége nem volt, erkölcsi szempontból azonban azzal a haszonnal járt, hogy bátorítólag hatott a még harcban részt nem vett katonákra, mivel többszörös túlerővel szemben sikerült helytállniuk.

Júniusban a Karlóca elleni gyenge erővel végrehajtott támadáson kívül említésre méltó katonai jellegű akció nem volt. Ennek oka elsősorban abban keresendő, hogy a Délvidékre küldött magyar haderő nem állt egységes irányítás alatt. Az itt levő katonaság a temesvári, illetve a péterváradai főhadparancsnokság alárendeltségébe tartozott, azonkívül Csernovics Péter, majd Vukovics Sebő és Beöthy Ödön kormánybiztosok is rendelkeztek a csapatokkal.² Az egységes vezetés hiánya eleve lehetetlenné tette, hogy komolyabb hadműveletet indítsanak a szerb felkelők ellen. Hosszas keresgélés után a délvidéki haderők főparancsnokává Bechtold altábornagyot nevezték ki.

A mindkét oldalról megnyilvánuló sovíniszta uszítás nagyon elmérgesítette a magyarok és szerbek közötti helyzetet. A véres összetűzések szinte napirenden voltak.

A szerb felkelők létszáma június végén meghaladta a 30 000 főt.

A Bánságban az első vonalban Alibunárnál 5000 ember Stanimirović parancsnoksága alatt, Perlasznál 5000 ember Drakolić parancsnoksága

² Csernovics működésével a kormány nem volt megelégedve, azért számára csak a Bácskát hagyta meg, a Bánság kormánybiztosául pedig Vukovics Sebő Temes megyei alispánt nevezte ki. Csernovics utóda a Bácskában előbb Szentkirályi Mór, majd augusztus végén Beöthy Ödön lett. Mind Vukovics, mind Beöthy kormánybiztos becsülettel szolgálta a forradalom ügyét. Nagy szerepük volt abban, hogy a katonai vezetésben meglevő zűrzavar nem vezetett a délvidéki magyar haderő pusztulásához.

alatt; a második vonalban Pancsovánál több ezer emberből álló tábor volt alakulóban.

A Bácskában mintegy 11 000-re volt tehető a szerb felkelők létszáma. Ezek az erők Stratimirović parancsnoksága alatt a következő helyzetet foglalták el:

Első vonal — Turia, Szenttamás, Kovil — a nagy római sáncok mögött; a második vonal (tartalék) Titelben és a titeli fennsíkon.

A Duna jobb partján a karlócai táboron kívül még egy tábor volt alakulóban Cserevicsen, összesen kb. 8000 emberrel.

A magyar haderő létszámát nagyon nehéz megállapítani, mivel a nemzetőrök létszáma a gyakori leváltások miatt állandóan változott.

Június végén a szerb táborok szemmel tartására a következő csoportosításban voltak elhelyezve a magyar csapatok:

1. Alibunárral szemben, Versecen. Parancsnok Blomberg ezredes. Kb. 1500 fő.
 2. Perlasszal szemben, Nagybecskereken és környékén. Parancsnok Kiss Ernő ezredes. Kb. 2500 fő.
 3. A római sáncokkal szemben, Óbecsén. Parancsnok Eder vezérőrnagy. Kb. 2500 fő.
 4. Szenttamással szemben, Ókéren. Kb. 3000 fő.
- Összesen kb. 11 000 fő és 36 ágyú.

Ehhez járult még a mintegy 15 000 főnyi, részben az őrvonalon, részben az egyes helységeken elhelyezett nemzetőrség, s így a szerbek elleni támadásra több mint 25 000 főt kitevő katonaság és nemzetőrség állt rendelkezésre.

Az erők összpontosításával le lehetett volna verni a felkelést, erre azonban sem a temesvári, sem a péterváradai főhadparancsnok nem volt hajlandó, az ő intézkedésük nélkül pedig a kormánybiztosok tehetetlenek voltak. Ennek következtében bocsátkozott Csernovics a szerbekkel tárgyalásokba, s június 18-án fegyverszünetet kötött a főddborral. A fegyverszünet újból a szerbeknek kedvezett, zavartalanul folytathatták a csapatok felszerelését és állásaik kiépítését. Közben Szerbiából Kniéanin ezredes jelentős — 4000 főnyi — segítséget is hozott

A fegyverszünet korántsem jelentette az összetűzések szünetelését.

Június 30-án Alibunárról a nép szerint 600, a katonaság jelentése szerint 1500 felkelő támadta meg Szentmihályt és felszólította a község román lakosságát a csatlakozásra. Mivel a románok nem csatlakoztak hozzájuk, a felkelők megtámadták őket. A községet 8 helyen felgyújtották, 70 ház leégett, a községet kirabolták. A helyben és környéken tartózkodó katonaság télenül nézte a vérontást, „mivel a hadi-kormánytól parancs nem vala”.³

Jellemzően adják vissza az egyes városokban uralkodó helyzetet a Közlönyben megjelent tudósítások.

Torontál, július 1. — A nemzetőrség nem tudja fenntartani a rendet, mert nincs fegyvere és lőpora.⁴

³ Közlöny 1848. 30. sz.

⁴ U. o.

Versec, július 7. — Vljakovecra betörték a szerbek és kegyetlenkedtek. A királyi biztos egy huszárcsapatot és egy osztály nemzetőrt indított ellenük. — Kevés a katonai erő és nincs ágyújuk, míg az alibunári táborban 6000 fegyveres van legalább 3 ágyúval, amit Fehértemplomban szerztek.⁵

A felsorolt események korántsem adnak teljes képet a délvidéki állapotokról, csak azokból az összetűzésekből kívántunk néhányat ismertetni, amelyeket a katonaság öntevékenysége megakadályozhatott, vagy legalábbis enyhíthetett volna. Mindez a július 10-ig tartó fegyverszünet alatt történt, s amikor a délvidéki csapatok feletti parancsnokságot Bechtold már átvette. Bechtold kinevezése — amint a továbbiakból kitűnik — semmit sem változtatott a helyzeten. Ha a magyar fegyverek győzelmet arattak valamelyik ütközetben, abban neki nem sok szerepe volt.

A fegyverszünet július 10-én járt le. A szerbek, vérszemet kapva a magyar csapatok tétlenségétől, úgy látszik, elérkezettnek látták az időt a támadó hadműveletek megkezdésére.

Az alibunári tábor július 11-én megtámadta Versecet.

Blomberg ezredes csapataival a Vljakovecra Versec felé előnyomulól a szerbeket megtámadta és szétverte. Az ütközet megvívása több tanulsággal szolgált. Dicsőretet érdemel Blomberg ezredes: a figyelés megszervezéséért, így nem tudtak a felkelők rajtaütésszerűen támadni; a gyorsaságért, ő lepte meg a szerbeket; a harcrend helyes megválasztásáért, két oldalról támadta meg az ellenséget; gondoskodott tartalékról; az aradi nemzetőr tüzéreket nagyszerűen tudta alkalmazni az ellenséges tüzérség ellen; a megvert ellenséget üldözte, bár nem az egész lovassággal.

A szerbek 218 halottat, 191 foglyot, 4 ágyút, 2 lőszezszerket és egy zászlót vesztek. Fogságba esett a parancsnokuk, Stanimirović is.

A magyarok vesztesége 9 halott és kb. ugyanannyi sebesült.⁶

Bechtold 1848. július 14-én a szerbek fő fészkeinek, Szenttamásnak a megtámadását határozta el, mint a hadügyminiszterhez küldött jelentésében írja, azzal a céllal, hogy az ellenség erejét és elhelyezkedését kikémlelje. Ha gyenge ellenállásba ütközik, folytatja előnyomulását, ha erős ellenséggel kerül szembe, visszavonul állásaiba és ott megszervezi a támadást.

Bechtold 4 oszlopba tagolta a rendelkezésre álló mintegy 4000—4500 főnyi haderőt. A négy hadoszlopból háromnak Szenttamás alatt kellett egyesülnie, a negyediknek Turiát kellett elfoglalnia. Az arcból támadó oszlopokat az ökéri nemzetőrségnek kellett támogatni a csatorna jobb partja irányából, tehát Szenttamás ellenkező oldalára mért támadással. Mivel napokig folyt a támadás előkészítése, és a magyarok egyáltalán nem titkolták támadási szándékukat, a szerbek előre felkészültek a védelemre.

Bechtold a sáncokhoz közel, az ellenség tüzérségi tüzeinek hatáskörén belül állította fel nemcsak tüzérségét, hanem gyalogos és lovas alegységeit is, ezzel feleslegesen veszélyeztette katonáit. A támadás mintegy 3 óráig tüzérségi előkészítéssel kezdődött, de a magyar tüzérség kevés kárt

⁵ Közlöny 1848. 35. sz.

⁶ Közlöny 1848. 35., 36., 39. sz.

tett a sáncokban. Ezt követően Bechtold csak néhány száz embert engedett rohamra, akik behatoltak a helységbe, de mivel a többi alegység nem támogatta őket, a szerbek könnyűszerrel visszaverték a rohamot. Mivel az ókéri nemzetőrség sem támadta hátba az ellenséget, Bechtold visszavonta csapatait Óbecsére. A Turia elleni támadás is kudarccal végződött; ezt a támadást a szerbek úgy hártották el, hogy felszedték a Ferenc-csatorna hídját.

Bechtold több súlyos hibát követett el a támadás megszervezésénél és levezetésénél. Mindenekelőtt titokban kellett volna elvégezni az előkészületeket. A rendelkezésre álló erőkből jóval többet kellett volna összpontosítani a támadáshoz. Gondoskodni kellett volna átkelési eszközökről vagy a híd korábbi biztosításáról. A felderítés szintén kifogásolható, mivel a Turia ellen támadó oszlop csak a csatornához érve vette észre, hogy a híd felszedték. Az ókéri nemzetőrségnek nemcsak az utasítást kellett volna kiadni, hanem meg is kellett volna teremteni a feltételeket a feladat végrehajtásához. A verbászi táborból küldött tudósításból ugyanis fény derül arra, miért maradt el a nemzetőrök támadása: A nemzetőrök hangulata nem jó — írja a tudósító. — Hiányos az ellátás, forró napban, esőben egyaránt sátor nélkül táborozunk, főleg pedig amiatt, hogy a katonaság semmibe veszi a „gyakorlatlan tömeget”. A nemzetőrséget sík téren, sorkatonaság nélkül, ágyúk nélkül alkalmazták, és ugyancsak ágyúk nélkül kellett volna nekik a szenttamási hídfőt (jól kiépített sáncok ágyúkkal) július 14-én elfoglalniuk. Az első kartácstűzre felbomlott a rend a nemzetőröknél.⁷ Ez volt tehát az oka annak, hogy a nemzetőrök nem támadtak a szenttamási hídfő ellen. A kudarc legfőbb oka az volt, hogy Bechtold nem akart eredményt elérni, amit az is bizonyít, hogy Bácsföldvállról azzal az indokolással vonta vissza csapatait, hogy az túlságosan közel (1400 lépésnyire) van a római sáncokhoz.⁸

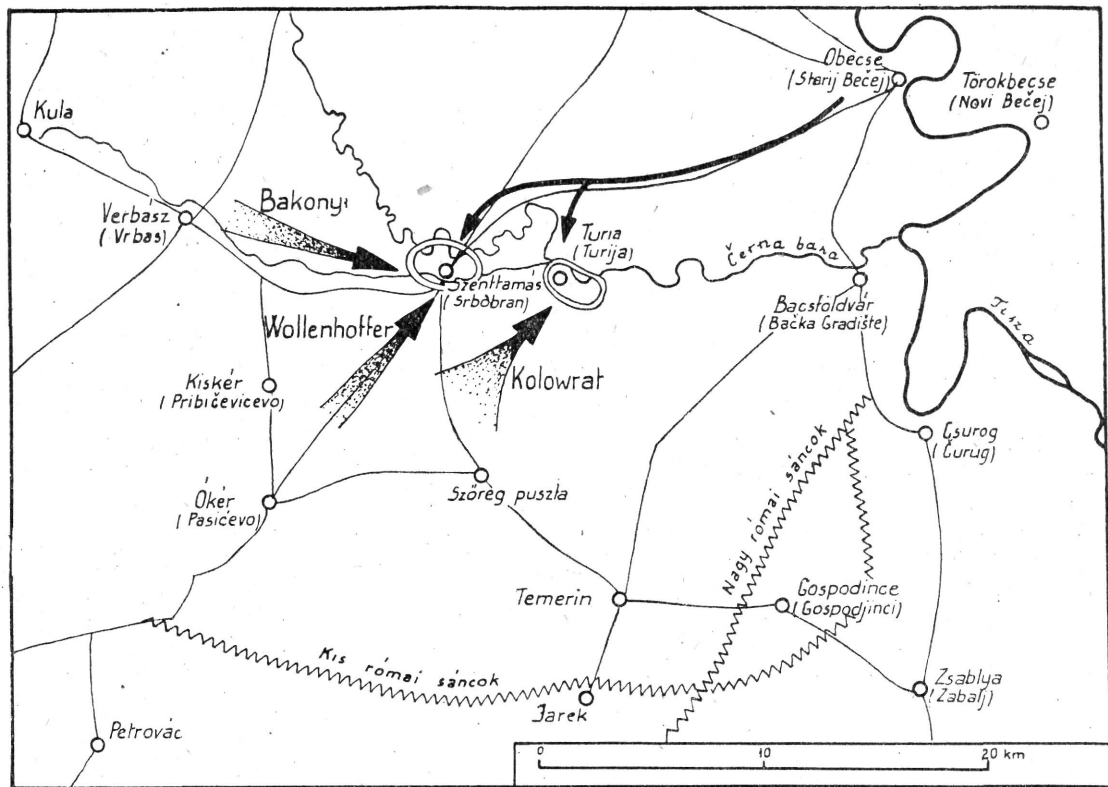
Július 15-én Écskánál került összeütközésre sor. A perlaszi táborból 800 fős 22 ágyúval Nagybecskerek ellen indult, de Écskánál Kiss Ernő dandárának előőrsébe ütközött. A 2 lovas és 6 gyalogos századból álló előőrs 6 órás harcban visszavonulásra kényszerítette az óriási túlerőben levő ellenséget.

Július 16-án Futakot, július 23-án Pancsovát és Uzdint, augusztus elején Neuzinát, Szárcsát, Szécsányt és Bókát rohanták meg a felkelők.

Felvetődik a kérdés, minek köszönhették a szerbek azt a gyorsaságot, amivel rajtaütéseiket végrehajtották, hiszen jóformán alig volt lovasságuk. A lovasság hiányát úgy pótolták, hogy a gyalogságot székerekre rak-

⁷ Közlöny 1848. 41. sz. — A magyar kormány 1848 nyarán nem rendelkezett elegendő reguláris fegyveres erővel, ezt a hiányt a nemzetőrséggel kívánta pótolni. A nemzetőrség harctéri alkalmazásánál a legnagyobb nehézséget azok gyakori felváltása okozta. Alig sajátították el ugyanis a legelembb katonai ismereteket, máris újjakkal váltották fel őket. A nemzetőrség szolgálati idejének meghosszabbításaért a kormány, de különösen a hadügyminisztérium hosszas vitákat folytatott a megyékkal, de eredménytelenül. A kérdés végleges rendezését a nemzetőrség önkéntes mobilizációja jelentette, ami azonban csak 1848 szeptemberében hozott e téren változást. — A nemzetőrség szervezését és alkalmazását részletesen ismereti Urbán Aladár: A nemzetőrség önkéntes mobilizációja 1848 nyarán című tanulmánya. Megjelent a Hadtörténelmi Közlemények 1958. 3–4. számában, 124–150. old.

⁸ Közlöny 1848. 46. sz.

Támadás Szenttamás ellen (1848. augusztus 19.)

ták, s nem egyszer több zászlóaljat szállítottak egyszerre. A szekereket nemcsak támadásnál, hanem visszavonulásnál is felhasználták.⁹

A magyar kormány a Szenttamás elleni kudarccal végződött támadás után mindent elkövetett, hogy a csorbát kiköszörülje. Mészáros hadügyminiszter a helyszínen tanulmányozta a helyzetet, majd Pestre visszatérve a képviselőház ülésén számolt be tapasztalatairól. A kormány szervező munkája igen eredményes volt. A Bácskában ugyanis mintegy 30 000 főnyi haderőt sikerült összpontosítani, ami nem lebecsülendő, még akkor sem, ha kb. az 50 százaléka nemzetőr. A fegyvernemek megoszlása: 19 gyalog zászlóalj, 17 lovas század, 8^{1/2} üteg és 2 mozsár. Ezek a csapatok augusztus közepén Verbászon, Temerinben és Óbecsén voltak összpontosítva.

E sereggel szemben álló ellenséges erők: Szenttamáson és Turián 6000–7000 ember, a nagy római sáncokban 12 000–15 000 ember, Karlóca környékén pedig 8000–10 000 ember, összesen tehát 26 000–32 000 fő.

A támadás előkészítése alatt a felkelők három alkalommal kíséreltek meg támadást, mindannyiszor eredménytelenül.

Bechtold a kormány ismételt sürgetésére augusztus 19-én újabb támadást határozott el Szenttamás ellen. Elgondolása szerint három irányból indítanak támadást. Wollenhoffer tábornok hadoszlopa Kiskér felől, Bakonyi Sándor ezredes hadoszlopa a Ferenc-csatorna mentén Verbász felől, végül egy kisebb hadoszlop Óbecse felől támad. Ezzel egyidejűleg Kolowrat és Castiglione ezredesek Turiát támadják.

A támadást Wollenhoffer tüzérsége vezette be; ez csaknem teljesen elnémította az ellenséges tüzérséget és nagyszerű lehetőséget teremtett a roham végrehajtására. Ezt azonban Bechtold nem engedélyezte, mert a másik 2 hadoszlop még nem érkezett be. Wollenhoffer nem kapott parancsot a támadás folytatására, ezért teljesen beszüntette a harcot, minek következtében az ellenségnek jelentős erői szabadultak fel a később támadó másik két hadoszlop elleni harcra. A Bakonyi hadoszlopnak már-már sikerült a sáncokba betörni, amikor a Wollenhofferrel szemben álló, de ott feleslegessé vált felkelők is a Bakonyi hadoszlop ellen fordultak és visszaverték a kezdeti sikereket elért magyar csapatokat. A Turia elleni támadás is kudarcra végződött.

A Szenttamás elleni második támadást lényegesen nagyobb erők hajtották végre, mint az első. Az eseményekből levonhatjuk azt a következtetést, hogy a magyar csapatok elfoglalhatták volna a felkelők e fontos központját, ha Bechtold nem mulaszt el néhány rendkívül fontos parancsnoki ténykedést. Leginkább a több irányból támadó oszlopok együttműködésének megszervezését, pontosabban az együttműködés megszervezésének elhanyagolását kifogásolhatjuk, továbbá a szoros együttműködést biztosító összeköttetés megszervezésének és biztosításának hiányát. Ezek a mulasztások eleve meghatározták a támadás eredményét.

Perczel Mór a képviselőház augusztus 21-i ülésén éles szavakkal nyilatkozott a délvidéki eseményekről és az ott levő parancsnokok ténykedését árulásnak bélyegezte. A képviselők többsége elítélte Perczelt ezért a

⁹ Rüstow: Az 1848–1849-diki magyar hadjárat története. Pest, 1866. 1. kötet 39–41. old.

cselekedetért, de a délvidéki hadműveletek sikertelensége és a parancsnoki kar — főleg pedig Bechtold — lagymatag tevékenysége elég okot szolgáltatott Perczelnek ehhez a megállapításhoz. Bechtold az árulás vádjára leköszönt parancsnoki posztjáról, és mintha csak igazolni akarta volna Perczelt, később a császári hadsereg soraiban harcolt a magyar honvédsereg ellen.

Augusztus végén még több kisebb összetűzésre került sor a Bácskában, de lényeges változást csak az jelentett, hogy a felkelőknek sikerült augusztus 29-én Péterváradot a magyar csapatoktól elválni. Augusztus végén a Bánátban is több rajtaütést hajtottak végre a szerb felkelők.

Kiss Ernő ezredes, aki Nagybecskereken és környékén volt védelmi állásban, elhatározta, hogy Bechtold parancsa ellenére támadásba megy át. Szeptember 2-án Écskán összpontosította a rendelkezésre álló erőket és váratlan támadást intézett az elsáncolt, jól kiépített és erős őrséggel ellátott Perlasz ellen. A meglepetésszerűen végrehajtott rohamnak a védők nem tudtak ellenállni, védelmi állásaikból a nagy hősiességgel harcoló magyarok ellen visszavonulni kényszerültek Titelbe. Kiss ezredes az elfoglalt erődítéseket leromboltatta.

A Perlasz ellen támadó magyar egységek erejéről a szabadságharc történetével foglalkozó munkákban eltérő adatokat találunk. Rüstow porosz hadtörténész a magyar erőket 5 gyalog zászlóaljra (szerinte többnyire nemzetőrök voltak), 6 lovas századra és 16 ágyúra, összesen mintegy 5000 emberre becsülte.¹⁰ Vukovics szerint Kiss ezredes két sorgyalog zászlóaljjal, egy honvédszászlóaljjal, a bihari nemzetőrség két századával, egy önkéntes vadász csapattal, 6 huszár századdal és 2 telep (üteg) ágyúval rendelkezett.¹¹ Az ütegek ebben az időszakban 6 ágyúból álltak, tehát Vukovics 12 ágyúról tesz említést. Olchváry Ödön, aki részletesen megírta a délvidéki hadműveletek történetét, a következő erőket adja meg: a 37. gyalogezred 3. zászlóalja (6 század), a 39. gyalogezred 3. százada, a 10. honvédszászlóalj, 2 pesti önkéntes vadász század, a bihari nemzetőrök egy százada, 6 huszár század és 10 ágyú, mégpedig egy 6 fontos üteg és négy nemzetőrségi löveg, összesen 3480 ember és 10 ágyú.¹² Ha ezeket az adatokat összevetjük a Közlönyben megjelent tudósítások adataival, megállapíthatjuk, hogy Olchváry adatait kell elfogadnunk, kivéve a tüzérséget, mivel egy szeptember 3-án kelt nagybecskereki tudósítás szerint a magyarok 14 ágyúval rendelkeztek. Ez az adat feltétlenül elfogadható, annál is inkább, mert a tudósítások a saját erők nagyságát rendszerint csökkentették, az ellenségét pedig eltúlozták, hogy ezzel is növeljék a győzelem értékét, vesztés csata esetén pedig magyarazzák a vereséget. Erdemes összevetnünk ilyen szempontból a Közlöny 1848. szeptember 8-i számában megjelent két nagybecskereki tudósítás adatait. Az egyik tudósítás felsorolja a magyar erőket (9 gyalog század, 1 honvédszászlóalj stb.), a másik tudósítás szerint, mely ugyancsak szeptember 3-án kelt, „— seregünk alig állott 1400 főből”. Ez utóbbi adat nem felel meg a valóságnak, hiszen csak a 9 gyalog század és a honvédszászlóalj létszáma meghaladta a 2200-

¹⁰ U. o. I. kötet 46. old.

¹¹ Vukovics Sebő emlékiratai Magyarországon való bujdosása és száműzetésének idejéből. Sajtó alá rendezte: Bessenyei Ferenc. Budapest, 1894. 310—311. old.

¹² Olchváry O.: A magyar függetlenségi harc 1848—1849-ben a Délvidéken. Budapest, é. n. (1902.) 67. old.

at, arról nem is beszélve, hogy vajon egy 1400 főből álló haderő győzelmet arathatott volna-e egy 5000 főt számláló, kiépített védelmi állásban levő, 12 ágyúval rendelkező ellenséges haderő felett? Úgy véljük, semmi szükség nincs ezekre a túlzásokra. A perlaszi ütközetben a magyarok számbeli fölényben levő ellenséget futamítottak meg. A győzelemhez nagymértékben hozzájárult Vetter Antal alezredes és Kohlmann százados az ütközet tervének kidolgozásával és a harc közben tanúsított bátor helytállásával. A tisztek példamutatása magával ragadta a még harcban részt nem vett nemzetőröket is. Kiss Pál századost, a bihari nemzetőrök parancsnokát a harcban tanúsított elszántságáért Kiss ezredes még az ütközet napján őrnaggyá léptette elő. Az előléptetést a kormány 1848. szeptember 6-án hagyta jóvá.¹³ Woroniecki, a pesti önkéntes vadászok parancsnoka, lóról szállva személyesen vezette katonáit rohamra. Érdemes összehasonlítást tennünk a nemzetőrök alkalmazását illetően a Szenttamás elleni első támadás és a perlaszi ütközet között. Az előbbi harcban a nemzetőrök — a célszerűtlen alkalmazás következtében — megfutamodtak, Perlasznál viszont teljesen egyenértékűek voltak a sorkatonákkal. A bihari nemzetőrök és az aradi nemzetőr tüzérek kiválóan megállták a helyüket. Ez az ütközet is bizonyítja, hogy a nemzetőrség, a sorkatonasággal együttesen alkalmazva, nem lebecsülendő erőt képviselt, sajnos így nagyon ritkán alkalmazták őket. A gyalogság és tüzérség együttműködését a parancsnokok jól megszervezték. A lovasságot a megfutamított ellenség üldözésére, a siker kimélyítésére kellett volna alkalmazni, ezt azonban Kiss ezredes nem hajtotta végre kellő eréllyel.

A perlaszi győzelem lehetőséget adott arra, hogy fordulat álljon be a délvidéki harcokban. Ha Kiss ezredes, ahelyett, hogy csapatainak zömét visszavonta Nagybecskerekre, folytatja előnyomulását Pancsova felé és megszállja a felkelőknek ezt a támpontját is, főként pedig, ha a győzelem erkölcsi értékét kihasználva az összes délvidéki erők összehangolt hadművelleti terv alapján általános támadást indítanak a szerb felkelők ellen, bizonyára másként alakultak volna a déli arcvonul eseményei. A perlaszi győzelem jelentősége jóval nagyobb, mint amennyit Perlasz elfoglalása a katonai helyzet megváltozásában jelentett, de a magyar csapatok parancsnokai nem aknázták ki azokat a lehetőségeket, amelyek a győzelem következtében előálltak. A felkelőket Perlasznál megfutamították, de nem semmisítették meg, s a támadás félbeszakításával lehetővé tették számukra, hogy csapataikat gyülekeztessék és megkíséreljék Perlasz visszafoglalását. A szerbek szeptember 10-én és 11-én ismételtlen megkísérelték Perlasz visszafoglalását, mindkét alkalommal sikertelenül, de a magyar csapatok tétlenségét kihasználva megerősítették helyzetüket. Az történt ugyanis, hogy a perlaszi tábor lerombolása után az újból összegyűjtött szerb erők új tábort építettek ki maguknak a Nagybecskereken és környékén állomásozó magyar csapatok közvetlen szomszédságában, Tomasevácon. Ez egyrészt közvetlen veszélyt jelentett a nagybecskereki magyar erőkre nézve, másrészt a szerbek ezzel az előretolt állással újabb területet vettek ellenőrzésük alá. Ez lett tehát a következménye annak, hogy

¹³ Közlöny 1848. 90. sz.

a Kiss ezredes vezette magyar erők nem támadtak tovább déli irányban, hanem Perlasz elfoglalása után visszatértek előző állásaikba.

A magyar kormány a lemondott Bechtold altábornagy helyett Mészáros hadügyminisztert bízta meg a délvidéki magyar haderők főparancsnokságával. Mészáros becsületesen igyekezett megfelelni a rábízott feladatoknak, de hozzáértése, tehetsége nem volt elegendő ahhoz, hogy sikeresen vegye fel a harcot a szervezeten és szívósan védekező ellenséggel. Mészáros a parancsnokság átvétele után azonnal hozzákezdett a Szenttamás elleni újabb támadás előkészítéséhez. A Szenttamás elleni harmadik támadás terve azonban annyira komplikált volt, hogy a vállalkozás eleve kudarcra volt ítélve. A terv szerint szeptember 21-én a tábor felé több irányból előnyomuló hadoszlopoknak egyszerre kellett volna váratlanul megrohamozni a sáncokat. Az éjszaka előnyomuló hadoszlopok közül több eltévedt, így a támadást csak jóval napfelkelte után lehetett megkezdeni. Az ellenséget tehát nem sikerült meglepni, csapataink sehol sem tudták megtörni a védők makacs ellenállását, sőt még azt sem akadályozták meg, hogy az ostromlott tábor megsegítésére érkező mintegy 3000 főnyi felkelő bejusson a városba. Ezek után Mészáros céltalannak tartotta a további harcot és a csapatokat visszarendelte eredeti elhelyezési körleteikbe. A kudarc elkedvetlenítette a magyar csapatokat, s mindez akkor történt, amikor a császári udvar nyíltan szembefordult a magyar forradalommal, amit Jelačić támadása bizonyított minden kétséget kizáróan. Mészároset a kormány sürgősen visszarendelte Pestre.

Szenttamás harmadik ostroma, az előzőhöz hasonlóan, a parancsnok — jelen esetben Mészáros Lázár hadügyminiszter — helytelen intézkedései miatt végződött kudarcra. A rendelkezésre álló haderő elegendő lett volna Szenttamás bevételére, ha célszerűen alkalmazták, és körültekintően megszervezik a fegyvernemek és a több irányból támadó csoportok együttműködését. Mészáros csaknem teljes egészében Bechtoldhoz hasonlóan járt el. A rendelkezésre álló haderőnek csak mintegy kétharmadát alkalmazta, a nemzetőrségből pedig jóformán semmit. A felderítést elmulasztotta, pedig anélkül elképzelhetetlen a sikeres hadviselés. A menetvonalak felderítése esetén éjszaka sem tévedtek volna el az egyes hadoszlopok. Mészárosnak arra is gondolnia kellett volna, hogy déli irányból jövő támadás ellen biztosítsa a támadást végrehajtó hadoszlopok hátát, s akkor nem juthatott volna be a Titelből érkezett 3000 főnyi segítség az ostromlott városba.

Szeptemberben a szerbeknek Jelačić csapataival egy időben általános támadást kellett volna indítaniok, erre azonban nem került sor, mert a szerb felkelőket parancsnokaik nagyobb támadó hadműveletekre alkalmatlanoknak tartották, ugyanakkor a szerbek körében sem volt teljes az összhang. Nem egy alkalommal kezdtek tárgyalásokat a szerb balszárny képviselői a magyar kormány megbízottjaival, ezek a tárgyalások azonban a reakció mesterkedései miatt sohasem vezettek eredményre. A teljesen osztrák befolyás alatt álló Rajaić érsek mindannyiszor érvényesíteni tudta befolyását és megakadályozta a magyarokkal való megegyezést.

A szerb felkelők október 13-án támadást kezdtek Óbecse és Török-

becse ellen, azzal a céllal, hogy a bácskai és a bánáti magyar haderő közötti összeköttetést elvágják. A támadás kudarccal végződött.

Miután az osztrák kormány nyíltan szembefordult a magyar forradalommal, több volt osztrák tiszt megtagadta a magyar hadseregben való szolgálatot. Legnagyobb veszteséget Arad és Temesvár elvesztése jelentette; ezek parancsnokai ugyanis hadat üzentek a magyaroknak. Ez természetesen változást idézett elő az erőviszonyokban.

1848 november elején a délvidéki arcvonalon nagyjából azonos erőkkel rendelkeztek a szembenálló felek.

Az 1848 októberében osztrák—szerb hadtestté átszervezett ellenséges haderő két nagyobb részre osztható: az egyik a bánáti, a másik a bácskai és szerémségi haderő.

A bánáti osztrák—szerb csapatok (összlétszámuk mintegy 23 000 ember) a következő táborokban, illetve helyőrségekben voltak elhelyezve:
aradi várórség: kb. 1000 ember;
temesvári várórség: kb. 5000 ember;
az ördöghídjai, strázsai, károlyfalvi, alibunári, tomaseváci és pancsovai szerb táborok, összesen mintegy 17 000 fegyveressel és kb. 80 táborigyúval.

A bácskai és szerémségi táborokban levő felkelők összlétszáma kb. 15 000-re tehető, és kb. 60 táborigyújuk volt, ezek a következő táborokban állomásoztak:

a Bácskában — Titel, római sáncok, Szőreg, Földvár, Turia, Szenttamás;

a Szerémségben — Zimony, Karlóca, Kamenica.

Az időközben szintén átszervezett délvidéki magyar haderő két hadtestből, a bánáti és a bácskai hadtestből állt.

A bánáti hadtest (parancsnoka Kiss Ernő ezredes) feloszlott a Vetter és Damjanich hadosztályra, valamint a Nagy Sándor és Máriássy hadosztalokra. Vetter hadosztálya Nagybecskerekén és környékén, Damjanich hadosztálya Versecen és Fehértemplomban volt elhelyezve. A Máriássy hadosztalpnak Arad várát, a Nagy Sándor hadosztalpnak Temesvárt kellett szemmel tartania, vagyis a bánáti hadtest hátának a biztosítása volt a feladatuk. A hadtest mintegy 22 000 embert számlált.

A bácskai hadtest három hadosztályból állt. A Lenkey hadosztály Óés Törökbecsén, az Eszterházy hadosztály Verbászon és Kiskéren, a Szabó hadosztály Ókéren és Újvidéken volt elhelyezve. Létszáma kb. 15 000 ember.

A két hadtest összlétszáma meghaladta a 37 000-et, a rendelkezésre álló táborigyúk száma pedig a 100-at.

A november elején fennálló erőviszonyokat illetően a szabadságharc hadtörténeti irodalmában eltérő adatokat találunk. Az osztrák—szerb haderő nagyságáról nagyjából megegyezők (36—40 ezer között), a magyar hadsereg létszámáról viszont nagyon eltérők a vélemények. A művek egy része 25—28 ezerre becsüli a magyarok erejét, a másik része mintegy 40 ezerre. Mivel ismeretes, hogy a délvidéki magyar haderő 29 gyalog-, illetve honvédezászlóaljából, 34 huszár századból, több ezer nemzetőrből és több mint 100 táborigyú kezeléséhez szükséges tüzérségből állt, hozzávetőlegesen megállapíthatjuk a haderő látszámát. Mind a gyalog-, mind a

honvédszázaljakban 6—6 század volt. A gyalogzászlóalj puskás századainak békelétszáma 158, hadilétszáma 198 volt, egy honvédszázad 214 emberből állt. Ezek alapján a gyalogzászlóalj összlétszáma békeidőben kerek számmal 1000 (6 század + zászlóaljtörzs), háborúban 1200. A honvédszázalj teljes feltöltöttség esetén több mint 1200 emberből állt. Figyelembe véve a szervezési nehézségeket és a veszteségeket, bár az utóbbiak a szabadságharcnak ebben az időszakában még nem jelentősek, a gyalog- és honvédszázaljakat átlagosan csak 900-zal számolva, a gyalogság összlétszáma 26 100. A huszár századok teljes állománya 206 emberből állt; a békelétszáma 182 volt. A 34 huszár század, átlag csupán 120 főt véve alapul, 4080 embert foglalt magába. A 100 tábori ágyú kezeléséhez és kiszolgálásához összesen kb. 1500 emberre volt szükség. A reguláris haderő összlétszáma tehát szerény számítások szerint is megközelítette a 32 ezret. A nemzetőrség létszámának megállapítása már lényegesen nehezebb feladat, de mivel ismeretes, hogy csupán Nagy Sándor hadoszlopában 3—4000 nemzetőr volt, s ezenkívül más egységek mellett is teljesítettek szolgálatot nemzetőrök, nem tekinthetjük túlzásnak, ha több mint 37 ezerre becsüljük a délvidéki magyar haderő összlétszámát.¹⁴

Amint a november eleji erőviszonyokból megállapítható, Magyarország akkori szorongatott helyzetében ésszerűtlen volt a Délvidéken több mint 37 000 főt kitevő haderőt tartani, ahol az úgynevezett őrvonal (hossza meghaladta a 200 km-t) biztosítására ennél kevesebb erő is elegendő lett volna, s az így felszabadított erőkkel növelni lehetett volna a főserег erejét. Kossuth felismerte ezt és legalább 10 000 emberrel szerette volna a bánáti és bácskai haderő rovására az ország nyugati határán fegyverben álló feldunai hadersereget megerősíteni. A bánáti és bácskai parancsnokok tiltakoztak ez ellen, és mint annyiszor a szabadságharc folyamán, ebben az esetben sem valósult meg a jobb elgondolás. Az erők fő irányban történő összpontosítására csak később, a tavaszi ellentámadás előkészítése folyamán került sor, pedig valószínű, jobb lett volna korábban alkalmazni ezt az elvet.

Novemberben a szerbekkel folytatott tárgyalások miatt csupán kisebb összeütközések voltak az egész délvidéki arcvonalon, kivéve Damjanich november 7-i Strázsa elleni támadását. Az említett helységért rövid ideig tartó, de rendkívül heves ütközetet vívtak Damjanich katonái, s a győzelem szabadabbá tette az összeköttetést Versec és Fehértemplom között.

A bánáti hadtest parancsnokságát 1848 november végén Kiss tábornok¹⁵ távolléte miatt Vetter vette át. Vetter elhatározta, hogy általános támadást indít a szerb felkelők ellen, visszaszorítja őket Pancsovára és ott megsemmisítő csapást mér rájuk.

¹⁴ Vö.: Horváth Mihály: Magyarország függetlenségi harcának története 1848. és 1849-ben. Genf, 1865. II. kötet, 88—89. old.; Vukovics Sebő emlékiratai, 397—398. old.; Dr. Thim József: A magyarországi 1848—49-iki szerb fölkelés története. Bp. 1940. I. kötet 255. old.; Olchváry: i. m. 88—92. old.; Rüstow: i. m. I. kötet 81—92. old.; Gelich Richard: Magyarország függetlenségi harca 1848—49-ben. Bp. é. n. I. kötet 474. old.; Breit József: Magyarország 1848—49. évi függetlenségi harcának katonai története. Bp. 1897. I. kötet 108—110. old.

¹⁵ Kiss Ernő ezredes 1848. október 12-én tábornokká, 1848. december 22-én altábornaggyá léptették elő.

Elgondolása szerint hadteste 3 oszlopban egyszerre kezdi meg a támadást. A balszárnyon — Fehértemplomtól az Ördöghídja ellen — Maderspach alezredes, középen — Versecről Alibunár ellen — Kiss Pál őrnagy, a jobbszárnyon a fő irányban — Nagybecskerekéről Tomasevác ellen — Vetter tábornok.

A hadműveleti terv nagy fogyatékosága, hogy nagy területen alkalmazták az erőket, így azok nem tudták egymást támogatni. A balszárny hadoszlop november 30-án reggel 4 órakor kiindult Fehértemplomból. Palánkára érve Maderspach újból három részre osztotta az alig több mint ezer főből álló hadoszlopot. Szerencsére a sűrű köd a támadóknak kedvezett. Három irányból meglepték a híd 2500 főből álló, 7 ágyúval rendelkező őrségét és heves kézitusában megfutamították. A 7 ágyú is a magyarok kezébe került. Kiss őrnagy hadoszlopa megtámadta Károlyfalvát, de az alibunári főhaderő visszavonulásra kényszerítette a magyar csapatokat. A fő irányban, Tomasevác ellen, a köd miatt meg sem kezdték a támadást.

A Bácskában sem a felkelők, sem a magyar csapatok nem kezdtek támadó hadműveletet, így néhány jelentéktelen ütközetten kívül semmi említésre méltó nem történt sem Bakonyi, sem a helyére lépő Esterházy hadtestparancsnok alatt.

1848. november 30. után a szerbek jelentősen megerősítették a tomaseváci sáncokat. A hídfő védelmét Kničanin parancsnoksága alatt, 3000 határőr és 500 szerbiai önkéntes látta el 15 ágyúval. A jól kiépített sáncokban fedett utak és kiépített mellvédek is voltak.

A hadtesthez visszaérkező Kiss Ernő tábornok elhatározta, hogy hadtestével december 4-én három oszlopban támadást hajt végre a tomaseváci hídfő ellen. A gyülekezési körleteket Écskán, Zsigmondfalván és Lázárföldön jelölte ki.

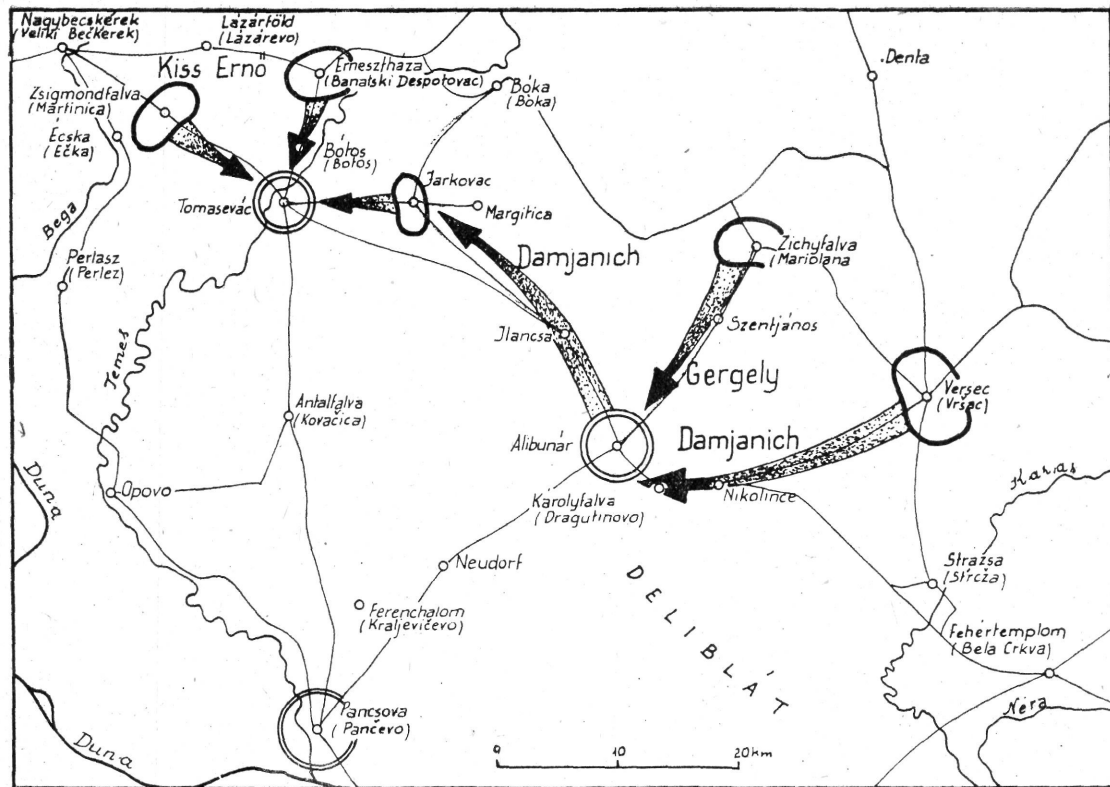
A rendelkezésre álló haderő 9 gyalogzászlóaljából és 11 huszár századból állt, a tüzérség 30 ágyúval rendelkezett. Összlétszám: kb. 10 000 ember. Az erőviszonyokat mérlegelve megállapíthatjuk, hogy a támadáshoz szükséges erők rendelkezésre álltak.

Kiss ezredes elhatározása szerint a jobbszárny hadoszlop támad a fő irányban, itt alkalmazta az erők és eszközök kb. 50 százalékát (5 gyalogzászlóalj, 3 huszár század, 18 ágyú); a hadoszlop éjjelkor indul Écskáról, Orlovátnál hidat ver a Temesen, a hadoszlop fele átkel a folyón és a bal parton megtámadja a várost, a másik fele a folyó jobb bartján előnyomulva a hídfő bal oldalát támadja meg.

A középen támadó hadoszlop hajnalban 2 órakor indul Zsigmondfalváról és areből támad a hídfő ellen; lőtávolságon kívül szétbontakozik, hogy az őrség figyelmét magára vonja; ereje: 2 gyalogzászlóalj, 4 huszár század és 6 ágyú.

A balszárny hadoszlop — ereje majdnem azonos az előbbivel — Lázárföldről Bótosra vonul, onnan a part mentén a hídfő jobb oldalát rohamozza meg.

A támadás sikere attól függött, hogy a fő irányban támadó hadoszlop elkészíti-e idejében a hidat, vagyis sikerül-e a hídfő elleni három, illetve végül is négy hadoszlopnak egyidőben megközelíteni a támadási célt. A hídnak 7 órára kellett volna elkészülnie, az azonban csak 5 órával később,

Támadási terv 1848. december 12—13-ra

déli 12 órára készült el. A Temes jobb partján támadó csoportok idejében megközelítették a hídfőt, de támadásukat nem indították meg azonnal, várták a bal parton támadó hadoszlop beérkezését. Az pedig, mivel a híd nem készült el idejében, nagyon késett. Kiss Ernő tábornok súlyos hibát követett el a támadás megtervezésénél, de türelmét veszítve elkövette a másik hibát. Délben, anélkül, hogy bevárta volna a bal parti hadoszlopot, kiadta a parancsot a támadásra. A fél napi tétlen várakozás elég időt biztosított a védőknek a felkészülésre. Kiss tábornok 24 ágyúval lövetni kezdte a hídfőt és délután 3 órakor elrendelte a rohamot, amit a szerbek könnyen visszavertek jól kiépített állásaikból. A bal parti oszlop csak a roham visszaverése után érkezett a város alá, sikerült oda betörnnie, de mivel a hídfő elleni támadás nem sikerült, így a jobb partról nem kaphatott támogatást, kénytelen volt a túlerőben levő ellenség elől Orlovát felé visszavonulni. Kiss tábornok este 6 órakor gyülekeztette csapatait és elrendelte az elhelyezési körletekbe való visszavonulást.

A magyarok halottakban és sebesültekben 250 embert veszítettek, a szerbek ennél valamivel kevesebbet.

Kiss tábornok utasítására Klapka őrnagy december 12-ére újabb támadási tervet dolgozott ki, amelynek végcélja Tomasevác elfoglalása, majd az egész bánzági szerb haderő megsemmisítése volt.

Kiss tábornok intézkedései szerint december 11-én Gergely őrnagy vezetése alatt egy gyalogzászlóaljából, 2 huszár századból és 4 ágyúból álló hadoszlop Zichyfalvánál gyülekezik, innen 12-én Szentjánoson át Alibunár irányában nyomul előre és ott egyesül Damjanich hadoszlopával, majd közösen megtámadják az alibunári szerb tábor.

Damjanich a balszárny védelmére szükséges erőket Maderspach alezredes parancsnoksága alatt Versecen és környékén hagyva, 12-én 2 gyalogzászlóaljjal, 3 huszár századdal és 8 ágyúval Nikolincen át Károlyfalvára, majd onnan Alibunárra vonul. Onnan a Gáspár hadoszloppal egyesülve 13-án Ilancsán és Jarkovácon át Tomasevác ellen vezeti csapatait és Bótoson keresztül megteremti az összeköttetést Kiss tábornokkal.

Kiss tábornok a Vetter hadosztály zömével 12-én Zsigmondfalván és Ernesztházán gyülekezik, kisebb erővel biztosítja az oldalát, 13-án Damjanichcsal együttműködve két irányból támadnak a tomaseváci hídfő ellen.

Csak részben sikerült a hadművelleti tervet végrehajtani. 12-én Damjanich és Gergely hadoszlopa megfutamította az alibunári ellenséget. Az egyesített hadoszlop 13-án délután 4 órakor érkezett be Jarkovára. Innen Damjanich jelentést küldött Kiss tábornoknak, hogy mivel csapatai nagyon fáradtak, 13-án nem tud Tomasevác ellen támadni, majd csapatait elszállásolta Jarkovácon és Margiticán. Mivel a helységek lakosai nagyon barátságosan fogadták őket, elmulasztották a biztonsági rendszabályokat. Erről a lakosság értesítette Knićanin és Šupljikac szerb parancsnokokat, akik összegyűjtötték az alibunári táborból megfutamított katonákat, valamint a tomaseváci sáncok őrségének nagy részét és 14-ére virradó éjjel rajtaütöttek Damjanich katonáin. A magyarok nagy árat fizettek a biztonsági intézkedések elmulasztása miatt. Elkeseredett utcai harcban kellett gyülekeztetni a katonákat, akiknek nagy részével Damjanich az egyik, a másik részével Kis Pál őrnagy a másik irányban vonult ki a

városból. A szerbek mind a két csoportot üldözték, de Damjanichot csak kis erőkkkel, ezért Damjanichnak sikerült rendeznie csapatait. Ezt követően késlekedés nélkül Jarkovára tört. A támadás hírére a szerbek Kiss őrnagy ellen is beszüntették a harcot. Jarkovácot a felkelők szétverése után Damjanich kiraboltatta és felgyújtotta, majd átkelt a Temesen Szár-csára. A parancsnokok mulasztása miatt csaknem 300 honvéd vesztette életét a jarkováci éjszakai harcban, bár tragikusabban is végződhetett volna ez az összetűzés.

Kiss tábornok 14-én a tomaseváci hídfő ellen vonultatta fel a Vetterhadosztály alegységeit, de az ott levő gyenge őrség harc nélkül feladta a tábort. Kiss tábornok a sáncokat leromboltatta, a várost pedig felgyújtatta. Damjanichhoz hasonlóan ő is felgyújtatta a saját szálláshelyét, ezért még 14-én visszavonult Écskára, Zsigmondfalvára, Lázárföldre és Erneszt-házára.

A két tábor — Alibunár és Tomasevác — felszámolása kedvező helyzetet teremtett a Bánságban a magyarok számára a hadműveletek folytatásához, sőt azok sikeres befejezéséhez is. A Bánságban már csak a Pancsován gyülekező szerb felkelők, valamint Temesvár és Arad várőrsége jelentett számottevő erőket. Ebben a helyzetben a parancsnoknak a megfutamított ellenség üldözésére és Pancsova megtámadására kellett volna összpontosítania csapatait. Kiss tábornok elszalasztotta ezt a kedvező alkalmat. Az egyetlen célravezető megoldás helyett csapatait a temesvári várőrség és az erdélyi román felkelők ellen alkalmazta, vagyis összpontosítás helyett szétaprózta az erőket, amelyekkel egyik helyen sem tudott eredményt elérni, végül is visszarendelte csapatait eredeti állásaikba. Ezzel a bánsági hadtest nagyon értékes két hetet veszített el. Ezalatt a szerb felkelők, akik számítottak a magyarok támadására, megfelelően kiépítették pancsovai védelmi állásukat és felkészültek a támadás elhárítására.

Kiss altábornagy december végén szánta rá magát Pancsova megtámadására, a késve indított támadás azonban 1849. január 3-án a magyarok súlyos vereségével végződött.

Kiss altábornagy hazájához hű katona volt, de a hadvezéri képességek hiányoztak belőle. A pancsovai vereség után a hadtest katonáinak és tisztjeinek követelésére lemondott a hadtestparancsnokságról, utóda Damjanich János tábornok, a honvédsereg egyik legvitézesebb és legrátermettebb parancsnoka lett.

A január 2-i pesti haditanács döntése alapján a magyar csapatok beszüntették a szerbek elleni harcokat, a bácskai és a bánsági hadtest január közepén parancsot kapott, hogy vonuljon ki a Délvidékről és csatlakozzék a fő sereghez. Ez az intézkedés már az ellentámadás előkészítését szolgálta — és amint az események is igazolták, helyes intézkedés volt. A szerbek elleni támadó hadműveletek egy időre félbeszakadtak, a védelmi feladatokkal az újonnan alakult IV. hadtestet bízták meg.

Az 1848 nyarán és őszén lefolyt délvidéki hadműveletekből megállapíthatjuk, hogy az erőviszonyok lehetővé tették volna a szerb felkelés felszámolását. A délvidéki harcok elhúzódásáért helytelen lenne csak az egyes parancsnokokat hibáztatnunk. Súlyos felelősség terheli ezért a magyar kormányt, a Honvédelmi Bizottmányt és a hadsereg főparancsnokát

is. Egységes vezetés, összehangolt hadműveleti terv nélkül nem lehet eredményesen harcolni. Ha ehhez hozzávesszük a kormány következetlen nemzetiségi politikáját, arra a megállapításra jutunk, hogy következetlen, tétovázó politikának következetlen, tétovázó hadviselés felel meg. A magyar forradalom vezetőinek meg lett volna a lehetősége a nemzetiségi kérdés valóban forradalmi megoldására, a magyar forradalom gyengeségeinek azonban törvényszerűen meg kellett mutatkoznia a nemzetiségi kérdés alakulásában. A középbirtokos nemesség nem volt annyira következetes a forradalom eszméihez, hogy önrendelkezési jogot biztosítson a nemzetiségeknek, a politikai téren megmutatkozó zűrzavar viszont éreztette a hatását a hadseregben is. A sikertelenség legdöntőbb oka abban rejlett, hogy a helytelen nemzetiségi politika következtében a hadműveleti vezetés súlyos hibákat követett el a harcok folyamán. Leginkább kifogásolható a magyar csapatok védekező harceljárása, és — ami ezzel szorosan összefügg — az erők nagy területen való szétforgácsolása. Az úgynevezett „örvonal” biztosítására lényegesen kevesebb erő is elég lett volna, mint amennyi a délvidéki arcvonalon volt; a rendelkezésre álló két hadtest összpontosított támadással egyenként megsemmisíthette volna az egymástól elég nagy távolságra levő szerb táborokat, azok felszámolása pedig lényegében a szerb felkelés leverését jelentette volna. A hadműveleti vezetést kell hibáztatnunk azért is, hogy a harcászati sikereket nem aknázták ki. Ez történt Perlasz, majd decemberben Alibunár és Tomasevác elfoglalása esetében. A harcászati vezetés — főleg a Bánságban — jó kezekben volt. Damjanich, Maderspach, Vetter és még néhány parancsnok nagyszerűen megállta a helyét, és csak elismeréssel szólhatunk a katonák harcértékéről is. A tavaszi hadjárat hősei, a 3. és 9. honvéddzászlóalj, valamint több volt császári gyalogzászlóalj katonái már a délvidéki harcokban is helytálltak. Nem rajtuk, hanem elsősorban a hadműveleti vezetés gyengeségén múlt, hogy nem tudtak döntő győzelmet aratni az ellenség felett.